

Economisch-Statistische Berichten

Het Saargebied, marginaal

★

Dr. H. Witlox

Non-discriminatie versus „vrije”
concurrentie?

Non-discriminatie, doch gedifferentieerd

★

J. Hasper

Krap kapitaal

★

Drs. B. J. in den Bosch en

Drs. A. J. M. van Tienen

De praktijk van het medezeggenschap

★

C. Vermey

De tankvrachtenmarkt in 1956

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

42e JAARGANG

No. 2064

WOENSDAG 16 JANUARI 1957

HOLLANDSCHE SOCIETEIT VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.

A^o 1807

Collectieve Personeelsverzekering

Kapitaalverzekeringen

Lijfrenten

Directiepensioenen

Compagnonsverzekeringen

HOOFDKANTOOR

HERENGRACHT 475

AMSTERDAM-C

TEL. 49100

BEDRIJF IN CANADA

HEAD OFFICE: TORONTO

330 BAY STREET

R. Mees & Zoonen

Bankiers en

Assurantie-makelaars

Rotterdam

Amsterdam · 's-Gravenhage

Delft · Schiedam · Vlaardingen

Alblasserdam

Financiering van invoer,
uitvoer en transit

Alle assurantien

Beleggingen en
vermogensbeheer

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut
Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, 6, Place Royale, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen, (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar. Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 ct.

Speciale nummers f. 2.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H.A.M.: Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht, voor om advertenties zonder opgave van redenen te weigeren.

Het heeft grote voordelen, een bank in te schakelen bij het

BEHEER VAN VERMOGENS

en de bank te benoemen tot

EXECUTRICE-TESTAMENTAIRE

(regeling en afwikkeling vindt plaats in samenwerking met de boedelnotaris).

Vraagt onze gratis brochure.

**Nederlandsche
Handel-Maatschappij, N.V.**

Hoofdkantoor: Amsterdam, Vijzelstraat 32

Ook voor

BESCHIKBARE KRACHTEN

is een annonce in „Economisch-Statistische Berichten” de aangewezen weg. Annonces, waarvan de tekst 's maandags in ons bezit is, kunnen, plaatsruimte voorbehouden, in het nummer van dezelfde week worden opgenomen.

Het Saargebied, marginaal

Sedert 1 januari 1957 behoort het Saargebied staatsrechtelijk tot de Duitse Bondsrepubliek. Gedurende een overgangstermijn van maximaal drie jaren echter, behoudt het een bijzondere, nauw met het Franse rechts- en economische gebied verbonden status. Zo behoort het vooralsnog tot het Franse valuta- en douanegebied, terwijl het ook wat de openbare financiën, de belastingen en de sociale sector betreft, in zekere zin een speciale positie inneemt. Gedurende de overgangstijd dient de volledige rechtelijke en economische aanpassing aan de Bondsrepubliek te geschieden.

Vooruitlopend op deze assimilatie heeft „Wirtschaft und Statistik” reeds in het nummer van november jl. zijn lezers een indruk willen geven van de betekenis, welke aan de terugkeer van het Saargebied voor de economische structuur van West-Duitsland moet worden toegekend. Daartoe heeft het belangrijke cijfers verzameld, waarvan wij er — door ruimtegebrek tot selectie gedwongen — in de tabel enkele hebben weergegeven. Ter beoordeling in welke richting de Saarlandse economie die van Duitsland beïnvloedt, heeft genoemd blad de, als gevolg van de terugkeer optredende, bevolkingsaanwas gekozen.

Deze bedraagt, zowel voor mannen als voor vrouwen, 2 pCt., zodat in de samenstelling der Duitse bevolking naar

geslacht geen verandering zal optreden. De samenstelling naar leeftijd daarentegen wordt, aangezien de toeneming van kinderen beneden de 15 meer en die van lieden van 65 jaar en ouder minder dan genoemde 2 pCt. bedraagt, iets ten

gunste beïnvloed. De toeneming der beroepsbevolking blijft met 1,9 pCt. beneden de gekozen maatstaf. Weliswaar ligt die van het mannelijk deel daarvan boven de 2 pCt., maar zij is niet voldoende om de invloed van het — o.a. als gevolg van de geringe betekenis van de landbouw in het Saargebied — betrekkelijk kleine aantal werkende vrouwen te compenseren.

De Saarlandse landbouw draagt, naar uit de tabel duidelijk blijkt, marginaal slechts weinig tot die van Duitsland bij. Geheel anders is het met de industrie. Is de toeneming, die de Duitse beroepsbevolking, werkzaam in industrie en ambacht als totaliteit, door de toevoeging der in deze sectoren emiplooi vindende Saarlanders te zien zal geven,

al vrij groot, zij steekt slechts schamel af tegen de sterke uitbreiding, die de in de steenkolenmijnen en de zware industrie werkenden te wachten staat. Deze cijfers, alsmede die, betreffende de industriële productie, illustreren de grote economische betekenis van de terugkeer van het Saargebied — voor Duitsland — op treffende wijze.

Omschrijving	Eenheid	West-Duitsland	Saargebied	Toename door Saargebied in pCt.
Oppervlakte (1-1-1956)	km ²	245.379	2.567	1,0
Bevolking (30-6-1956)	1.000	50.595,4	1.000,5	2,0
Beroepsbevolking a),	1.000	22.074,0	410,6	1,9
waarvan: mannen	1.000	14.125,4	293,7	2,1
vrouwen	1.000	7.948,6	116,8	1,5
Beroepsbevolking a), werkzaam in:				
land- en bosbouw	1.000	5.113,7	61,3	1,2
industrie en ambacht (excl. bouwn.)	1.000	7.588,2	194,0	2,6
steenkolendelving en -verwerking	1.000	474,4	67,4	14,2
ijzer- en staalindustrie	1.000	355,0	42,1	11,9
Landbouw (1955):				
bebouwde oppervlakte	1.000 ha	14.250,9	126,8	0,9
bos	1.000 ha	6.956,2	82,2	1,2
rundveestapel (3.12.55)	1.000	11.552,5	63,8	0,6
varkenstapel (3.12.55)	1.000	14.593,3	79,7	0,5
graanoogst	1.000 t.	12.481,7	80,1	0,6
aardappelooft	1.000 t.	22.874,0	198,1	0,9
Industriële productie ('55):				
steenkolen	1.000 t.	130.728	17.329	13,3
ruwrijzer	1.000 t.	16.482	2.879	17,5
ruwstaal	1.000 t.	21.336	3.165	14,8
walsrijproducten	1.000 t.	14.207	2.179	15,3
elektriciteit	mln. kWh	75.779	2.323	3,1
gas	mln. cbm	20.875	1.641	7,9

a) Resp. per 13-9-1950 en 14-11-1951.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Het Saargebied; marginaal	43	De praktijk van het medezeggenschap, door Drs. B. J. in den Bosch en Drs. A. J. M. van Tienen	49
Non-discriminatie versus „vrije” concurrentie?; non-discriminatie, doch gedifferentieerd, door Dr. H. Witlox	44	De tankvrachtenmarkt in 1956, door C. Vermey	53
Krap kapitaal; door J. Hasper	47	Geld- en kapitaalmarkt, door Drs. J. C. Brezet	56
		Notities:	
		Dollar trekt intellect	52

COMMISSIE VAN REDACTIE: C. van den Berg; Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries. Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.

In dit artikel zet schrijver uiteen dat, i.v.m. de moeilijkheid het begrip „gelijksoortige” transacties te definiëren, het streven naar een „workable competition” meer kans van slagen zal hebben bij het bestaan van een algemene kaderwet, gecombineerd met economisch inzicht en aanpassingsvermogen, dan bij het bestaan van een uitgewerkt geheel van formele voorschriften en detailcontroles. In dit kader wijst schrijver er o.a. op, dat bij een homogeen produkt nog vele deelmarkten bestaanbaar zijn, waarop verschillende prijzen kunnen gelden. Ook uitvoer is een geldig motief voor het noteren van verschillende prijzen, mits geen dumping toegepast wordt. Schrijver bepleit een maximum aan publiciteit inzake het prijsbeleid. Voor de concurrentie schadelijke discriminaties zouden in eerste instantie moeten worden behandeld door bijv. soepel werkende scheidsgerichten en niet op een wijze, zoals deze kwestie bijv. in het E.G.K.S.-verdrag is geregeld.

Elke poging tot omschrijving van het non-discriminatiebeginsel — dat zich richt op het doen toepassen van gelijke prijzen en verkoopvoorwaarden bij zakelijk gelijksoortige transacties — zal wel steeds afstuiten op de onmacht een exacte en praktisch bruikbare definitie te geven van het begrip „gelijksoortig”¹⁾. Het is immers duidelijk, dat de inhoud van de begrippen „discriminatie” en „gelijksoortig” in elke tak van verkoop anders kan liggen en van plaats tot plaats, zelfs van tijd tot tijd, kan verschillen. Bovendien gaat het er uiteraard om slechts discriminaties te verbieden, die de concurrentie en de zuivere prijsvorming op zich nadelig beïnvloeden. Trekt men deze grondgedachte door, dan is duidelijk, dat de actie primair zal moeten worden gevoerd vóór een juiste en gezonde concurrentie en niet tegen onverschillig welke afwijkingen van een gegeven basisprijs.

Om deze reden verdienen alle normen inzake de non-discriminatie — welke in feite de commerciële vrijheid aan zekere banden legt — een beperkte uitleg daár, waar zij de concurrentie beperken. Uitgangspunt van deze stellingen is het feit, dat een strijd tegen discriminaties, waardoor tegelijkertijd de op het concurrentiebeginsel berustende ruilverkeershuishouding wordt aangetast, gelijk staat met het wegwerpen van het kind met het badwater.

Het is dus onmogelijk een in alle gevallen geldende en toch niet al te abstracte lijn uit te stippelen waarlangs de concurrentie zich zal moeten bewegen. In het op concurrentie berustende economische systeem kunnen de voorschriften worden vergeleken met die, welke in de sportwereld heersen: enige algemene regels kunnen gemakkelijk worden opgesteld; zij zullen echter moeten worden aangevuld met specifieke regels, die op de bijzondere takken van sport van toepassing zijn. Het goede spel is echter veeleer de weerslag van een bepaalde „vlees en bloed geworden moraal” dan een mechaniek van exacte regels. Deze laatste moeten dan ook voldoende „speel”ruimte laten voor alternatieven, die het goede spel, respectievelijk concurrentiespel, bevorderen. De grenzen voor deze veilig te stellen

¹⁾ Ook in het E.G.K.S.-verdrag ontbreekt een dergelijke definitie, terwijl het Hof van de E.G.K.S. deze in zijn arrest in de zaak 1-54 (Regering van de Franse republiek tegen de Hoge Autoriteit) eveneens onmogelijk acht.

Non-discriminatie versus „vrije” concurrentie?

II

Non-discriminatie, doch gedifferentieerd

concurrentie kunnen worden omschreven door het definiëren van haar taak: het dienen van de economische expansie dan wel verzekeren van een redelijke spreiding en een economisch juiste lokalisatie van die expansie²⁾. De samengesteldheid van het gebied van de gezonde commerciële concurrentie en de onmogelijkheid deze langs juridische weg volledig te regelen blijkt uit deze taakstelling duidelijk. Het streven naar een *workable competition* zal dus meer kans van slagen hebben bij het bestaan van een algemene kaderwet, gecombineerd met economisch inzicht en aanpassingsvermogen, dan bij het bestaan van een uitgewerkt geheel van formele voorschriften en detailcontroles.

Wil men zich meer concrete denkbeelden vormen over de inhoud van het begrip concurrentie — in de in deze beschouwingen gehanteerde betekenis van marktrivaliteit — dan zal het uitgangspunt moeten zijn, dat de beoordeling van commerciële gestes niet uitsluitend zal mogen steunen op de toestand aan de zijde van de verkoper, maar dat tevens de verhoudingen op de concurrerende markt, waarop het goed wordt verkocht, hierbij moeten worden betrokken. Hieraan ligt het inzicht ten grondslag, dat bijna alle producten, ook binnen eenzelfde geografisch of sociaal-economisch gebied, verschillende markten kennen. Elke ogenschijnlijk homogene groep vragers naar een productie- of consumptiegoed valt uiteen in kleinere groepen. Deze kunnen worden onderscheiden naar het verloop van de hen kenmerkende vraagcurve, in samenhang waarmede dus, vanuit verkopers standpunt, deelmarkten ontstaan. Het denkbeeld, dat de enige prijsnorm buiten de verkopende onderneming wordt gevormd door een abstract-vage markt, met andere woorden: dat elk produkt slechts één afzet- en één concurrentieverhouding kent, is dan ook een gedachte, die in de praktijk geen ondersteuning vindt en ook in de theorie moeilijk kan vinden. Het behoeft immers geen betoog, dat de productie — en dus de mogelijkheid tot behoeftendeckking — haar maximum niet zal bereiken indien twee groepen

²⁾ Zie Minister Zijlstra: Verslag van het mondeling overleg van de Commissie van Voorbereiding inzake de Wet economische mededinging. Kamerstukken zitting 1955-1956 (3295), no. 18, dd. 16 januari 1956, blz. 2. De woorden „en een economisch juiste lokalisatie” zijn in het kader van het doel van deze studie toegevoegd.

vragers naar eenzelfde produkt, doch met verschillende vraagelasticiteit of extreem uiteenlopende kostprijsstructuur, wat betreft de prijs door de aanbieder volkomen hetzelfde moeten worden behandeld. Deze stelling wordt het duidelijkst ondersteund door te wijzen op de merkwaardige consequenties, die zich zouden voordoen indien de spoorwegmaatschappijen geen onderscheid zouden mogen maken tussen de vracht, die zij berekenen voor het vervoer van vruchten, machines en erts. Toegegeven moet worden, dat dit een extreem voorbeeld is, daar immers de bestaansmogelijkheid van een dergelijke vervoersonderneming van het in praktijk mogen brengen van dergelijke discriminaties afhangt. Het beginsel is echter op de verkoop van vele andere produkten toepasselijk. Men zie bijv. naar de kolen, die aan de staalindustrie worden verkocht voor de cokesfabricage en de kolen, die door de elektrische centrales worden verbruikt: structurele en conjuncturele invloeden maken de markten van elektriciteit en van ijzer en staal volledig onderscheiden. Het moet dan ook — let wel: in beginsel — binnen het kader van het non-discriminatiestreven niet bij voorbaat onmogelijk zijn prijs en andere verkoopvoorwaarden, geldend voor één van de deelmarkten, te wijzigen zonder te raken aan die, welke voor andere markten gelden.

Een geldig motief voor het noteren van verschillende verkoopprijzen bestaat verder bij uitvoer, waarmede hier bedoeld wordt op verhandeling van goederen naar huishoudingen, die door andere sociaal-economische wetten worden beheerst. Mits hierbij verkocht wordt minstens tegen een, de in het land van herkomst gemaakte kosten dekkende, prijs — afwijking hiervan zou immers dumping betekenen — behoeft deze vorm van discriminatie geen categorisch verbod. Bij het op gang brengen van de tot heden enige gemeenschappelijke markt — namelijk die voor kolen en staal — werd doelbewust deze mogelijkheid uitgesloten ofschoon de sociaal-economische wetgeving van de deelnemende landen nog zeer uiteenlopend is. Dit vindt zijn verklaring in het verlangen, de wetgeving en daardoor ook de structuur van de aan deze gemeenschappelijke markt deelnemende landen naar elkaar toe te doen groeien, en betekent dus strikt gezien het trekken van een wissel op de toekomstige harmonisatie van de kostprijsfactoren. Ofschoon dit streven zeer zeker gemotiveerd is, moet toch worden opgemerkt dat, zolang deze volledige harmonisatie nog geen feit is, het verbod tot het noteren van andere prijzen bij uitvoer naar deze feitelijk anders gevormde markten ook zijn nadelige kanten heeft. De prikkels, goederen te verkopen naar die markten waar een tekort bestaat, respectievelijk waar de prijzen hoog zijn, worden er immers door afgestompt, zodat de volledig gefundeerde zuigkracht naar deze markten is gefrustreerd. Dit kan, bij de nog overwegend op nationale leest geschoeide loon- en prijspolitiek,

de ontwikkeling naar een gelijk economisch klimaat binnen een gemeenschappelijke markt afremmen.

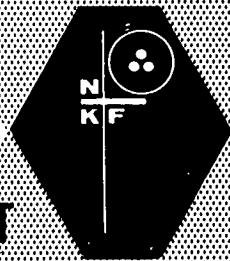
De eigen souplesse van de markt — het gunstigste gevolg van de economische mededinging — kan verder worden gehandhaafd door elke verkoper de mogelijkheid te geven zijn prijs aan te passen aan de franco prijzen van zijn ernstigste concurrent. Dat wil zeggen, dat binnen een gegeven marktgebied een ver van een potentiële afnemer gelegen leverancier de mogelijkheid moet worden gegeven zijn franco prijs aan te passen aan de franco prijs van de gunstigst gelegen mededinger. Het begrip concurrent zal hier in ruime en in economische zin moeten worden uitgelegd, zodat aanpassing in beginsel niet alleen mogelijk moet zijn aan de concurrerende franco prijzen van hetzelfde produkt van andere herkomst, doch ook aan de prijzen van de vervangingsartikelen. Uiteraard kan men van deze laatste mogelijkheid afstand doen, bijv. uit vrees voor het ontstaan van ongewenste wanorde op de markt, welke voor een effectieve concurrentie nadelig is, maar het principe moet op economische gronden als juist worden erkend. Indien immers deze mogelijkheden tot prijsaanpassing niet worden gegeven, kan elke koper slechts met een miniem aantal leveranciers voor eenzelfde produkt — in vele gevallen zelfs slechts met één — handelen. Het gevolg hiervan is, dat de koper van voldoende alternatieven wordt beroofd om goederen of diensten te verkrijgen, tenzij hij bereid is een premie te betalen. De verkoper zou daarenboven de gelegenheid krijgen zich in een bepaald gebied als monopolist te gedragen.

Volledigheidshalve moet hier ook worden gewezen op de consequenties van de veelal als niet-discriminerend aangeziene speciale hoeveelhedskortingen, die zeer goed ten nadele van het algemeen belang kunnen strekken. Deze kortingen doen dit, indien zij minder op reële besparingsfactoren aan de zijde van de verkoper berusten dan op de machtspositie van een koper. Door op dergelijke wijze verkregen kortingen wordt immers de toch al zware positie van die koper extra versterkt en dit zelfs op cumulatieve wijze: doordat deze afnemer tegen extra gunstige prijzen kan inkopen, wordt diens positie tegenover zijn concurrenten weer verstevigd, waardoor hij weer groter invloed krijgt op de inkoopmarkt, enzovoort. Ofschoon regelmatig wordt getracht een zeker verband te eisen tussen de kostenbesparingen, die een gevolg zijn van het leveren in grote hoeveelheden en de gegeven korting, is hiervoor slechts zelden een sluitende oplossing te vinden, daar immers geen uniform schema voor kostprijscalculatie bestaat. Het leggen van een zeker verband is doorgaans slechts mogelijk indien bijv. bij belangrijke uitbreiding van de onderneming de extra produktie tegen verlaagde prijs kan worden afgezet. Een dergelijk prijsonderscheid tussen de leveranties aan oude afnemers en nieuwe — welke wellicht de aanzienlijke uit-

STAPEL

Met papier en met plastic geïsoleerde kabels voor hoogspanning,
laagspanning en telecommunicatie Kabelgarnituren,
koperdraad en koperdraadkabel. Staaldraad en staalband.

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEK · DELFT

breiding hebben mogelijk gemaakt — is gemotiveerd, mits deze verlaagde prijs de directe kosten dekt en niet resulteert in een prijsverhoging voor de oude afnemers.

* *

Overgaande naar de middelen tot het verzekeren van deze effectieve concurrentie kan worden gewezen op de wenselijkheid, een maximum aan publiciteit inzake het prijsbeleid in praktijk te brengen. Over de merites hiervan voor het handhaven van een gezonde concurrentie werd in het eerste deel van dit artikel reeds uitgeweid. Deze publiciteit zou behalve de collega's-concurrenten ook de kopers en de potentiële kopers moeten bereiken, daar het belang van deze laatsten bij het handhaven van een gezonde concurrentie even groot is als dat van de verkopers. Zij wensen immers terecht zekerheid, dat zij door hun leverancier niet om onvoldoende redenen in een toestand worden gebracht, waarin zij discriminerende kortingen aan hun concurrenten subsidiëren. Alle betrokkenen moeten dus bij de controle op niet te rechtvaardigen discriminaties kunnen worden ingeschakeld.

Naast haar gunstige gevolgen voor een juiste concurrentie moet worden gewezen op een ander voordeel van de prijspublicatie, te weten de gunstige invloed op de stabiliteit van de betreffende prijzen. Het is immers duidelijk, dat een producent, in de wetenschap dat zijn prijsverlaging onmiddellijk bij zijn concurrenten bekend is, een dergelijke geste slechts in uiterste noodzaak zal stellen, waarbij hij zich weinig illusies zal maken, dat zijn collega's-concurrenten zullen nalaten hem zo mogelijk te volgen. Deze rem op prijsverlaging wordt momenteel door velen als een sterk argument tegen de publicatieplicht gezien. Dit zou terecht zijn, indien deze rem op verlaging niet werd aangevuld door een gelijkwaardige tendentie in tegengestelde richting: ook prijsverhogingen worden minder aantrekkelijk, daar alle collega's-concurrenten steeds de neiging zullen hebben een afwachtende houding aan te nemen en de initiatiefnemer van de prijsverhoging aanvankelijk in de kou zullen laten staan. Hier zal zich de ook uit de oligopolieproblematiek bekende geknikte vraagcurve voordoen, welke een van de verklaringen is voor de prijsrigiditeit in een markt van oligopolisten³⁾. En welke markt voor grondstoffen of basisproducten, tegen de achtergrond waarvan deze studie is geprojecteerd, heeft tegenwoordig geen oligopolistische karaktertrekken?

* *

Een tegenwerping op dit pleidooi kan worden verwacht uit de hoek van hen, die geen mogelijkheid zien op afdoende wijze ongeoorloofde discriminaties te constateren en tegen te gaan. Aarzeling op dit gebied zou ook kunnen worden gezien in het beleid van de Hoge Autoriteit van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal, toen zij in januari 1954 voor bepaalde onder het Verdrag vallende produkten een gemiddelde afwijking van de gepubliceerde prijzen toestond, mits op non-discriminatoire basis. Deze verruiming van de bestaande bepalingen was noodzakelijk geoordeeld toen de Hoge Autoriteit tijdens de toen heersende recessie het niet opportuun achtte de betrokken ondernemingen aan haar gepubliceerde prijzen te binden. Als oplossing zag zij een officieel sanctioneren van de reeds bestaande afwijkingen van de prijsvoorwaarden, terwijl tot dan elke afwijking als wetsovertreding was beschouwd. Zonder in details te

³⁾ Welke opvatting overigens, dit worde volledigheidshalve vermeld, gedeeltelijk wordt bestreden door G. Stigler in zijn studie „*The kinky oligopoly demand curve*”.

willen afdalen tot de merites van deze maatregel moet worden opgemerkt, dat een groot deel van de tot heden ondervonden moeilijkheden bij het verzekeren van een niet-discriminerende prijzenpraktijk moet worden geweten aan het feit, dat de onder het Verdrag vallende ondernemingen geen mogelijkheden zijn gegeven bij het Gerechtshof van de Gemeenschap een — vanuit commerciële gezichtshoek onmiddellijk doeltreffende — aanklacht in te dienen tegen concurrenten, die zich niet aan de spelregels houden. De benadeelde producenten hebben in genoemd Verdrag slechts de mogelijkheid aan te geven: als het ware de gevonden discriminaties in Luxemburg te „verklappen”. Deze procedure is uiteraard niet in staat de sympathie van de ondernemingen te verwerven.

Het knelpunt hier is, dat de in het Verdrag vervatte regelingen ervan uitgaan, dat primair „van boven af” moet worden onderzocht of er ongeoorloofd gediscrimineerd wordt. Dit nu is voor grote markten, onverschillig of het nu kolen en staal, dan wel andere handelsartikelen betreft, een onmogelijkheid. Wil men economisch onverantwoorde discriminaties wegwerken, dan kan dit alleen geschieden door inschakeling van het directe belang van de meestbetrokkenen, die er zich rekenschap van moeten geven, dat beschadiging van de concurrentie tegen hun eigen belang indruist⁴⁾. Elke benadeelde concurrent zal in de gelegenheid moeten zijn een wettelijk gefundeerde aanklacht in te dienen. Dit betekent allerm minst dat het opportuun is reeds onmiddellijk de rechterlijke instanties bij de strijd tegen onverantwoorde discriminaties in te schakelen: zorg voor de goede naleving van bepalingen tegen onzuivere concurrentie zou immers van haar een onbereikbaar inzicht eisen in de commerciële praktijk rond alle verhandelde goederen en een eveneens onbereikbare volledigheid van de prijslijsten. Voor de concurrentie schadelijke discriminaties zouden in eerste instantie moeten worden behandeld door bijv. soepel werkende scheidsgerichten, ingesteld door de — op publiek- of privaatrechtelijke wijze georganiseerde — ondernemers in dezelfde produktietak, en met enige garanties ten bate van het algemeen belang. Deze scheidsgerichten zouden de klacht kunnen behandelen zonder dat een uitgebreide formele procedure aanhangig behoeft te worden gemaakt. Dit heeft bovendien het voordeel, dat het klachtenmateriaal eerst door deskundigen in het vak wordt beoordeeld. Dat dit onontbeerlijk is, is duidelijk indien men er zich rekenschap van geeft, dat vele factoren, aan de hand waarvan de zakenwereld commerciële beslissingen neemt, niet ter zake zullen worden bevonden als men aan de hand daarvan een juridisch sluitend bewijs voor de juistheid van de gestelde daden zal moeten leveren.

* *

Concluderend kan worden gesteld, dat levensvoorwaarde voor een effectieve concurrentie is, dat zich regels kunnen ontwikkelen door een organische groei, zodat zij aan elke concrete bedrijfstak zijn aangepast. Een en ander zal uiteraard moeten plaatsvinden binnen door de overheid vastgelegde concurrentienormen van algemeen karakter. Hierin moet blijk worden gegeven van het bewustzijn, dat een op concurrentie berustende volkshuishouding niet langs zuiver formele wegen kan worden verwezenlijkt. Uiteindelijk zullen deze algemene spelregels de weerspie-

⁴⁾ Zie hiervoor Prof. Dr. R. Isay: *Preisdiskriminierung im Kohleneinzelhandel*. Voordracht op de *Tag des deutschen Kohlenhandels*, Essen 1954.

Schrijver bespreekt de oorzaken van de krapte op de kapitaalmarkt, waarbij speciaal de gevolgen voor de gemeenten worden belicht. Enkele belangrijke oorzaken van het uit het evenwicht raken van de kapitaalmarkt zijn: de grotere betekenis van het verschijnsel van voorbeleggingen gedurende de laatste tijd en het toetreden van nieuwe marktbezoekers, die een hogere rente bieden dan de gemeenten mogen betalen. Schrijver wijst erop, dat de toezegging van het levensverzekeringswezen om f. 400 mln. ten behoeve van de woningbouw tegen 4¼ pCt. te lenen, door de bijkomende voorwaarden in feite een doorbreking van het rentegamma betekent. Voor de aan de woningbouw verbonden, ten laste van de gemeenten komende, investeringen moeten deze kunnen lenen. Een voor de gemeenten ongunstige factor is ook, dat zij thans moeten aflossen op enige jaren geleden gesloten kortlopende leningen, voor bijv. 10 jaar, die vastgelegd zijn in objecten die in 40 jaar afgeschreven worden.

Krap kapitaal

In een speciaal nummer „Peiling 1956” van Economisch-Statistische Berichten van 19 december 1956 wijst Drs. J. C. Brezet in een artikel „Rumor in renteland” op verschillende factoren, die de huidige krapheid op de kapitaalmarkt hebben beïnvloed. Er zijn er, die altijd werken tijdens hoogconjunctuur en er zijn factoren, die al langer een tendentie naar verstijving in zich droegen, zoals het plaatsen van lang lopende schatkistcertificaten, het verminderen van het onder de banken uitstaande bedrag aan schatkistpromessen en het blokkeren van aanzienlijke bedragen aan bankliquiditeiten (in de vorm van verplichte tegoeden bij De Nederlandsche Bank). Daarbij kwamen tegen het einde van 1956 nog ontsparingen, die de spaarbanken bij het uitlenen van geld terughoudend maakten en andere invloeden van de zgn. Suez-crisis. Daar bovenop kwam nog de omstandigheid, dat de institutionele beleggers minder dan vroeger zijn aangewezen op risico-vrije beleggingen en ook nog het feit, dat deze voor de gemeenten zo belangrijke beleggers meer dan enige jaren terug hun bijdragen geven aan voorbeleggingen.

De relatief geringe omvang van het huidige aanbod van nieuw beschikbaar kapitaal van de zijde van de institutionele beleggers is naar de mening van Drs. Brezet vermoedelijk in sterke mate veroorzaakt door de toenemende gewoonte om vooraf contracten met de geldnemers af te sluiten, waarin wordt bepaald welke kapitalen later aan die geldnemers zullen worden verstrekt. De laatste maanden is hiervan bijv. melding gemaakt bij een aantal grote onderhandse leningen van belangrijke lichamen (Shell Tankers; Export Financiering Maatschappij), terwijl nog meer van dergelijke leningen op stapel staan (Nederlandsche Spoorwegen, Herstelbank, Caltex). De schrijver laat daar dan op volgen: de institutionele beleggers zijn door deze ontwikkeling in minder sterke mate dan voorheen genoodzaakt zich eenzijdig op het overheidskrediet te oriënteren. De monopolie-achtige positie van de Overheid als kapitaalvraagster dreigt hierdoor in gevaar te komen en het is thans reeds een vrij dringend probleem geworden of het voor de langlopende gemeentelingen geldende rentegamma gehandhaafd kan en moet blijven of niet.

(vervolg van blz. 46)

geling moeten zijn van de overtuiging, dat de westelijke samenleving in een op persoonlijk initiatief berustende vrije ruilverkeershuishouding haar economische kracht heeft gevonden en dat deze krachtbron dient te worden gehandhaafd. Dat dit niet kan geschieden tenzij de „kwaliteit” van de markt en van de prijs tot een maximum is opgevoerd, is duidelijk. Het wil voorkomen, dat het niet-discriminerend prijsbeginsel — uitgelegd en in praktijk gebracht op a-formalistische en praktische economische wijze — hiertoe een nog niet voldoende tot zijn recht gekomen bijdrage kan leveren. Verre van de effectieve, verantwoorde mededinging te frustreren, verrijkt het deze op positieve wijze.

Verder kan men vaststellen, dat praktische ervaring met dit beginsel en de voor een juiste toepassing vereiste organische en juridische structuur momenteel nog grotendeels ontbreken. Het direct binden van non-discriminatie-enthousiasme aan de eis van integrale toepassing zal dan

ook in de meeste gevallen over onmacht struikelen, waardoor de op zich goede idee tevens haar gezicht verliest. Besloten zou dus kunnen worden met de enigszins contradictoir aandoende en wellicht teleurstellende stelling dat, naarmate men vuriger aanhanger is van het non-discriminatiebeginsel, omzichtiger te werk gaan bij de invoering ervan geboden is.

¹s-Gravenhage.

Dr. H. WITLOX.

Behalve naar algemene literatuur over de prijstheorie en de leer der marktvormen kan worden gewezen op:

A. Deringer: Zum Diskriminierungsverbot der Montanunion, en J. Mestmäcker: Offene Preise, beide in *Wirtschaft und Wettbewerb*, maart 1955 — P. Kreukniet: Aanvaardbare mededinging — H. Lambers: Marktstrategie en Mededinging — H. Maas: Enige opmerkingen over het prijsregime krachtens artikel 60 van het E.G.K.S.-verdrag, in *Sociaal-Economische Wetgeving*, december 1955 — Publikatieblad van de E.G.K.S. van 11 januari 1955, blz. 547 en volgende, over het stelsel van prijzenpublikatie en non-discriminatie zoals bedoeld in het E.G.K.S.-verdrag — La doctrine tarifaire de la Communauté, in *Revue générale des Chemins de Fer*, Parijs, januari 1955.

Men ziet dus het volgende zich voltrekken. Een kapitaalmarkt, die, in weerwil van een rustige rentevergoeding, op maximum-capaciteit werkt en door de voorbelegging reeds veel van haar souplesse verloren heeft, raakt uit het evenwicht door van buiten komende factoren, juist op een moment, dat het verschijnsel van voorbeleggingen versterkt naar voren treedt. Het onaangename is, dat het wordt teweeg gebracht door nieuwe marktbezoekers. Om het nog erger te maken wordt erin berust, dat deze nieuwelingen een renteprijs bieden, die de oude klanten niet mogen betalen.

Voor onze ogen zien we dus gebeuren, dat de institutionele beleggers, die, mag men wel zeggen, met het Rijk verbonden zijn, de besparingen in handen hebben en de geldstroom in een andere richting laten vloeien. De gemeenten gaan nu niet meer zelf ter markt; zij moeten zich via het Rijk, met de Bank voor Nederlandsche Gemeenten als bemiddelaar, tot de beheerders van de geldbron wenden om te trachten mondjesmaat de dorst te lessen.

De gemeenten zullen niet beweren, dat, gegeven een zekere schaarste, de tering niet naar de nering moet worden gezet. Maar het klinkt anders of men de gemeenten als een (voornaam) oorzaak van de evenwichtsverstoring aanwijst en haar op die grond een rantsoenering voorschrijft of dat men stelt, dat zij naar vermogen een bijdrage moeten leveren om aan de huidige ontwikkeling het hoofd te bieden. De gemeenten zijn dan niet de boosdoeners, die als bedelaar om geld komen vragen, maar gelijkgerechtigden, die mogen opkomen voor een billijk en evenredig deel van de besparingen, waaraan zij zelf deel hebben.

In dit verband trekt aandacht het bericht, dat het levensverzekeringswezen met de Minister van Financiën heeft afgesproken, dat de verzekeringmaatschappijen een bedrag van f. 400 mln. zullen lenen aan de Bank voor Nederlandsche Gemeenten, onder garantie van de Staat, ten behoeve van de woningbouw.

De gelden zullen door het levensverzekeringsbedrijf in de vorm van een onderhandse lening worden verstrekt in termijnen in de jaren 1957 en 1958 en wel zodanig, dat in 1957 een bedrag van f. 150 mln. en in 1958, een bedrag van f. 250 mln. ter beschikking wordt gesteld. De lening zal een looptijd hebben van 30 jaar met gelijkblijvende jaarlijkse aflossingen. Evenals het speciale contract, dat in 1951 door de levensverzekeringmaatschappijen met de Bank voor Nederlandse Gemeenten werd gesloten, zal ook de thans te sluiten overeenkomst de bepaling bevatten dat vervroegde algehele of versterkte aflossing gedurende de looptijd van de lening niet zal zijn toegestaan. Om deze inbreuk op het rentegamma wat te verzachten wordt uitdrukkelijk bepaald, dat de rente $4\frac{1}{4}$ pCt. per jaar zal bedragen, hetgeen in verband met de koers slechts schijn is, terwijl een bereidstellingsprovisie wordt toegekend van 2 pCt. voor de in 1957 te verstrekken termijnen en van $2\frac{1}{2}$ pCt. voor de termijnen die in 1958 verstrekt zullen worden.

Dit bericht klinkt uit sociaal oogpunt wel mooi, maar in feite wordt het rentegamma driemaal doorbroken (geen conversie, kortere looptijd, koersverschil). Bovendien, wat verstaat men onder woningbouw? Ook de aankoop en het bouwrijp maken van maagdelijke grond, ook de aanleg van wegen, het bouwen van bruggen, het leggen van buizen en kabels, het treffen van voorzieningen voor het onderwijs in de nieuwe wijken en de zorg voor de veiligheid? Zo niet, dan kan men maar een vierde van het beoogde kwantum woningen bouwen. Tenslotte zal slechts uitstel van bouw-

werken als nieuwe gemeentehuizen, schouwburgen e.d. enige verlichting kunnen brengen, zelfs als daarvoor kapitalen (in naam) beschikbaar zijn. Want ook als de gemeenten hiervoor hebben gespaard kunnen zij nog geen uitvoering aan de plannen geven, want belegde reserves zijn onder de huidige omstandigheden niet liquide.

Er is nog minder reden tot juichen, als men bedenkt, dat de woningbouwfinanciering een taak van het Rijk was en dat het Rijk in een vorige geldcrisis deze financiering naar de gemeenten heeft overgeheveld. En dan valt er nog op te wijzen, dat het levensverzekeringswezen zelf verklaart, dat het zich na deze lening van f. 400 mln. voor de eerstkomende twee jaren aanzienlijke beperkingen in zijn overige beleggingsactiviteit moet opleggen. Niettemin, zo verklaart het verzekeringswezen, is het bereid dit offer te brengen in de overtuiging, dat een bijdrage tot leniging van de bestaande nood in de financiering van de woningbouw een nationaal belang van de eerste orde is. En weer rijst de vraag: wat verstaat men onder woningbouw? Huizen midden in een polder, verstoken van weg-, water-, riolering-, gas- en elektriciteitsaansluiting? Een dorp zonder scholen, zonder verbindingen naar het centrum? Voor al deze zaken kunnen de gemeenten met het „geldende” rentegamma niets doen.

De gemeenten ontvingen een waarschuwing voor het oplopen van de vlottende schuld. Er is dus vrees voor de algemene liquiditeit. Daarop werken vele factoren, zoals de Indonesische schuldverzaking, het verlagen, het vorige jaar, van belastingen en het toestaan van loonsverhogingen, die niet doorberekend kunnen worden. De gemeenten kunnen die last niet afhouden „van de winst”, d.w.z. van dividendtrekkers. Belastingverlaging en loonsverhoging leiden tot het tegengestelde van consumptiebeperking. Is het menens met dit laatste, dan zullen de tarieven omhoog moeten. Dit zal de liquiditeit bevorderen en tevens voorkomen, dat de gemeenten aan de bedrijfsklanten bij de leveranties subsidies verstrekken, subsidies, die het Rijk wel wil afschaffen.

Het is jammer, dat bij tegenwind ineens weer de gemeenten met de vinger worden aangewezen als degenen, die het spel bederven. Heeft De Nederlandsche Bank wel eens nagegaan, dat de hogere vlottende schuld niet wijst op tekorten op de gewone dienst en niet eens ten volle op hoge kapitaalsuitgaven, omdat hoge bedragen naar de kapitaalmarkt toevloeien wegens de aflossing van kortlopende leningen, die enige jaren voor bijv. 10 jaar werden gesloten ten behoeve van de uitvoering van werken, die onder hogere goedkeuring in 40 jaar worden afgeschreven? Deze gelden, die de gemeenten thans opbrengen, hadden redelijkerwijs opnieuw kunnen worden geleend, indien de geldstroom niet in een andere richting werd geleid ¹⁾.

Intussen, een redelijk beroep om tezamen het hoofd te bieden aan moeilijkheden zal niet tevergeefs zijn. Het middel van afsluiting van de geldbron, bijv. door hantering van het rentegamma, waaraan anderen, zoals de Bank voor Nederlandsche Gemeenten voor de zgn. woningbouw en de provinciale elektriciteitsbedrijven, zich niet behoeven te houden, is niet fraai. Doel van het bovenstaande was de nieuwe legendevorming omtrent het gemeentelijke financiële beleid tegen te gaan en uitdrukkelijk te stellen, dat de gemeenten gelijkwaardige partners zijn, die aan haar plicht om de welvaart op te voeren in ruime mate hebben voldaan. Zij hebben een beoordeling als haar thans te beurt valt, niet verdiend.

Rotterdam.

J. HASPER.

¹⁾ Zie „E.-S.B.” van 8 augustus 1951, no. 1786.

In de herfst van 1955 hebben de schrijvers door middel van een enquête een onderzoek ingesteld naar de mening van de ondernemer over medezeggenschap en naar de vraag, in hoeverre deze idee door hem in werkelijkheid is omgezet en op welke wijze. Aan 950 directies werd een vragenlijst toegezonden, met begeleidende uiteenzetting van het doel van de enquête. Voor statistische verwerking kwamen 315 beantwoorde formulieren in aanmerking. Behandeld wordt in hoeverre de antwoorden representatief geacht mogen worden voor het Nederlandse bedrijfsleven. Daarna volgt voor iedere vraag afzonderlijk een statistisch overzicht van de beantwoording en vervolgens een bloemlezing uit de aan de antwoorden toegevoegde opmerkingen. De geënquêteerde ondernemingen zijn naar het aantal werknemers in vier categorieën gesplitst. Het blijkt o.a. dat de ondernemingsraden meer voorkomen naarmate de ondernemingen meer werknemers tellen.

De praktijk van het medezeggenschap

Dat het onderwerp medezeggenschap de moeite van het bestuderen waard is, behoeft wel geen nader betoog meer. Tot dusverre hebben de beschouwingen vooral in de theoretisch-hypothetische sfeer gelegen, een sfeer waarin de idee der bedrijfsdemocratie gelanceerd is en de mogelijke consequenties hiervan zijn doordacht¹⁾. Doch men kan de medezeggenschap ook op ander niveau bestuderen, bijv. in hoeverre leeft de idee van het medezeggenschap onder de arbeiders (vraag het deze), in hoeverre is het medezeggenschap een neerslag van de algemene tendentie tot „fundamentele democratisering” (cultuur-sociologische benadering) en ook: „Wat denkt de ondernemer van het medezeggenschap?”

Het is op het laatste niveau: wat denkt de ondernemer van het medezeggenschap, in hoeverre heeft hij de idee in werkelijkheid omgezet en hoe, dat de lezer in dit artikel verslag gedaan zal worden van een onderzoek dat in de herfst van het jaar 1955 onder een aantal ondernemers in Nederland is gehouden. Met dit doel voor ogen zond Drs. B. J. in den Bosch in november 1955, aan 950 directies van ondernemingen een vragenlijst toe met het verzoek deze ingevuld vóór 10 november 1955 aan hem te retourneren. De vragenlijst ging vergezeld van een begeleidend schrijven, waarin werd uiteengezet het belang van een peiling van het Nederlandse bedrijfsleven over het vraagstuk van het medezeggenschap. Hierna kwam het verzoek aan de geadresseerde om de vragenlijst in te vullen, met de verzekering van strikte geheimhouding en absolute anonimiteit. Een retour-enveloppe werd toegevoegd en een dankwoord bij voorbaat.

Op 950 verzoeken kwamen 350 antwoorden binnen oftewel ruim 36 pCt. Hieronder volgt nu de lijst van vragen die de directies werd toegezonden.

Doorhalen, wat niet de bedoeling is.

1. Hoeveel werknemers heeft Uw onderneming in dienst?
ca. ....
2. Bestaat er in Uw onderneming een ondernemingsraad conform de Ondernemingsradenwet?
Ja/nee.

¹⁾ Bijv.: „Wat denkt u van medezeggenschap?”, Nijmegen 1954, alsmede Prof. Mr. N. E. H. van Esveld: „Medezeggenschap” (I) en (II) in „E.-S.B.” van 21 september 1955 en 5 oktober 1955.

3. Hoeveel jaar bestaat deze ondernemingsraad?
..... jaar.
4. Beschouwt U Uw ondernemingsraad als een aanwinst, die U niet meer zoudt willen missen?
Aanwinst/geen aanwinst.
5. Heeft Uw ondernemingsraad ook leden, die geen lid zijn van een vakvereniging (zgn. ongeorganiseerden)?
..... van de ..... leden van onze ondernemingsraad zijn ongeorganiseerd.
6. Werd of wordt Uw ondernemingsraad voorafgegaan door een personeelsvertegenwoordiging als bijv. een kern, een fabriekscommissie, een dienstcommissie?
Ja/nee.
7. Zo ja, hoe heet(te) dit orgaan en hoeveel jaar bestaat het, resp. heeft het bestaan?
Naam: ..... Bestond/bestaat: ..... jaren.
8. Verkiest U de ondernemingsraad boven het in de vragen (6) en (7) bedoelde orgaan?
Liever ondernemingsraad/liever oorspronkelijke personeelsvertegenwoordiging.
9. Bent U van mening, dat Uw werknemers belangstelling hebben voor organen als kern of ondernemingsraad?
Ja/nee.
10. Is de kundigheid van de arbeidersvertegenwoordigers in kern of ondernemingsraad naar Uw mening bevredigend?
Ja/nee.
11. Acht U de ondernemingsraad in het algemeen een geschikt middel om meer democratische verhoudingen in het bedrijfsleven te verkrijgen?
12. Bent U in beginsel een voorstander van het medebeslissingsrecht van de werknemers naar analogie van het beslissingsrecht van de aandeelhouders (bijv. een Algemene Vergadering, bestaande uit kapitaal- en arbeidersvertegenwoordigers, alsmede kapitaal- en arbeiderscommissarissen)?

Typisch is de wijze van beantwoorden. Het was de bedoeling door middel van korte vragen en antwoorden de directies niet te veel tijd te ontroven en toch een inzicht te verwerven. Van de 950 directies hebben er dus 600 de moeite niet genomen of geen tijd of lust gehad om de lijst in te vullen, of zij hebben gedacht dat de enquête niet voor hen bedoeld was, omdat zij vraag 2 negatief moesten beantwoorden. Enige respondenten waren zeer bevreesd voor publiciteit en schreven op het formulier dat het poststempel vals was, in die zin dat de brief in een andere stad was gepost. Eén directie zond het formulier terug: zij vond het onderwerp zo belangrijk dat zij dit niet in een formulier meende te mogen neerleggen en in een uitvoerig schrijven

haar mening over het onderwerp te kennen gaf. Enkele directies vulden wel het formulier in, maar voegden toch nog een schrijven toe om hun standpunt toe te lichten. Anderen gaven geen korte antwoorden, maar schreven de antwoordregel vol en ook nog de marge en de achterkant van het formulier, waaruit blijkt dat de bereidheid tot geënquêteerd worden onderschat is. Eén directie tekende op de achterkant een schema aangevend hoe het eigenlijk moest zijn.

Na zorgvuldige bestudering werden er van de 350 binnengekomen formulieren 35 ongeldig verklaard op grond van totaal verkeerd invullen of op grond van het feit dat de betrokken onderneming te weinig kiesgerechtigde werknemers had. Van de resterende 315 geldige formulieren werden sommige antwoorden ongeldig verklaard en gelijkgesteld met de antwoordcategorie „geen antwoord”.

In het volgende zal nu behandeld worden in hoeverre de antwoorden representatief geacht mogen worden voor het Nederlandse bedrijfsleven (I); daarna volgt vraagsgewijs een overzicht van de antwoorden (II) en ten slotte een bloemlezing uit de toegevoegde opmerkingen (III).

I

Een belangrijke vraag bij dit alles is: in hoeverre is het onderzoek representatief voor de mening van de Nederlandse ondernemer. De bedrijven kan men indelen naar grootte (aantal werknemers), naar bedrijfstak en geografische ligging. Voor een juiste steekproef zou men alle beginselen moeten combineren en dus een „sample” moeten samenstellen dat een aantal bedrijven van verschillende grootte en landstreek bevat, corresponderende met de bestaande situatie in een bedrijfstak. Zou men de diverse statistische klippen hierbij omzeild hebben, dan komt er een reeks praktische moeilijkheden.

Wil men de precieze mening van de betreffende ondernemer weten dan is een simpel reeksje vragen als boven gesteld volkomen onvoldoende en zal men of een uiterst genuanceerd enquêteformulier op dienen te stellen of de directies persoonlijk moeten bezoeken om in een gesprek de verlangde gegevens te verkrijgen.

Echter, welke directie is bereid een uitgebalanceerd enquêteformulier in te gaan vullen?

Het zwaarst weegt evenwel de factor van de anonimiteit. O.i. is het zeker dat niet alle directies uit het bovengenoemde „sample” bereid zouden zijn hun mening kenbaar te maken bij een onderzoek waar de anonimiteit minder duidelijk voor de hand ligt. Daarom is men bij bovengenoemd onderzoek van de overweging uitgegaan, dat de ondernemer aan het onderzoek wil medewerken, indien de trant van het onderzoek kort en krachtig is. Een aantal openhartige vragen moet snel beantwoord kunnen worden.

Het onderzoek moet in strikte anonimiteit geschieden. De formulieren zijn uitgezonden naar particuliere ondernemingen verdeeld naar de in de Bedrijfstelling van 1947 genoemde bedrijfstakken, terwijl ook rekening gehouden is met de (geschatte) grootte en landstreek. Er kan niet vastgesteld worden in hoeverre de antwoorden representatief zijn, omdat we een groot aantal der afzenders niet kennen. Wel is bekend het aantal werknemers per onderneming (tabel A). De indeling klein-, midden-, grootbedrijf van de Bedrijfstelling kon niet gehandhaafd worden, terwijl bewust de grotere bedrijven gekozen werden, omdat daar het probleem van het medezeggenschap van meer belang werd geacht.

Mag dit kleine onderzoek dus niet voldoen aan de eisen

van een volledige „sampling”, en dus geen definitief antwoord op bepaalde kardinale vragen toestaan, toch menen wij dat het kan gelden als een zekere indicatie van de mening van het Nederlandse bedrijfsleven op het punt van het medezeggenschap.

II

TABEL A.

Vraag 1: hoeveel werknemers heeft Uw onderneming in dienst?

1	2	3	4	5
I	25- 50	33	35	1.167
II	50- 150	98	83	8.157
III	150- 500	107	275	29.381
IV	500-1.000	47	659	30.994
V	1.000 en meer	30	3.059	91.778
Totaal		315		161.477

kol. 2: aantal werknemers per onderneming.

kol. 3: aantal antwoorden.

kol. 4: gemiddeld aantal werknemers per onderneming.

kol. 5: totaal aantal betrokken werknemers.

TABEL B.

Vraag 2: bestaat er in Uw onderneming een ondernemingsraad conform de Ondernemingsradenwet?

1	2	3	4	5	6
	reeds een ondernemingsraad	ondernemingsraad in oprichting	2 + 3	geen ondernemingsraad	4 in pCt. van het totaal der categorie
I	2	—	2	31	7
II	16	7	23	75	23
III	43	16	59	48	55
IV	16	11	27	20	57
V	13	4	17	13	57
Totaal..	90	38	128	187	

kol. 1: zie hiervoor tabel A, kolom 1 en 2.

Van de 315 ondernemingen bleken er 90 (29 pCt.) reeds een ondernemingsraad te hebben en 187 nog niet, terwijl 38 eigener beweging mededeelden, dat ze er een in oprichting hadden (12 pCt.). Hoe groter de ondernemingen, des te meer ondernemingsraden conform de Wet op de Ondernemingsraden er blijken te bestaan (procentsgewijs).

Vraag 3: hoeveel jaar bestaat deze ondernemingsraad?

De reeds bestaande ondernemingsraden blijken een leeftijd te hebben variërende van twee weken tot drie jaar.

Vraag 4: beschouwt U Uw ondernemingsraad als een aanwinst, die U niet meer zoudt willen missen?

Van de 128 ondernemingen, die reeds een ondernemingsraad of er een in oprichting hadden, beschouwden 55 de ondernemingsraad als een aanwinst.

Vraag 5: heeft Uw ondernemingsraad ook leden, die geen lid zijn van een vakvereniging (zgn. ongeorganiseerden)?

Van de 128 ondernemingen, die reeds een ondernemingsraad (eventueel in oprichting) hadden, zijn op deze vraag 88 antwoorden binnengekomen. Hierbij bleken 4 ondernemingsraden geheel uit ongeorganiseerden te bestaan en 29 geheel uit georganiseerden. Alle respondenten hadden gezamenlijk 688 ondernemingsraadleden, waarvan er 182 ongeorganiseerd waren (d.i. 26 pCt.).

Vraag 6: werd of wordt Uw ondernemingsraad voorafgegaan door een personeelsvertegenwoordiging als bijv. een kern, een fabriekscommissie, een dienstcommissie?

Er zijn er velen (99), die vraag 2 met neen beantwoord hebben en vraag 6 met ja. Dit zijn dus de respondenten,

die of een ondernemingsraad in oprichting hebben en dit niet apart vermeld hebben, of helemaal geen ondernemingsraad hebben en eerst nog eens willen experimenteren met een kern, of reeds lang een kern hebben en niet willen veranderen.

TABEL C.

1	2	3	4
categorie	ja	neen	geen antwoord
I	13	6	14
II	60	18	20
III	89	8	10
IV	40	3	4
V	25	2	3
Totaal	227	37	51

Vraag 7: zo ja, hoe heet(te) dit orgaan en hoeveel jaar bestaat het resp. heeft het bestaan?

De meest voorkomende namen waren: kern resp. fabriekskern, fabriekscommissie, personeelscommissie en personeelsraad.

TABEL D.

Wanneer zijn de kernen tot stand gekomen?

1870—1880	1	1921—1930	24
1881—1890	0	1931—1940	15
1891—1900	1	1941—1950	130
1901—1910	2	1951—1956	37
1911—1920	3		

Vraag 8: verkiest U de ondernemingsraad boven het in de vragen (6) en (7) bedoelde orgaan?

TABEL E.

1	2	3	4
categorie	liever ondernemingsraad	liever kern	geen antwoord
I	1	11	21
II	9	40	49
III	35	34	38
IV	14	13	20
V	9	6	15
Totaal	68	104	143

Vraag 9: bent U van mening dat Uw werknemers belangstelling hebben voor organen als kern of ondernemingsraad?

TABEL F.

1	2	3	4	5
categorie	ja	neen	matig	geen antwoord
I	7	15	2	9
II	42	44	4	8
III	59	35	9	4
IV	35	6	4	2
V	18	4	6	2
Totaal	161	104	25	25

Zelfstandig hebben verschillenden hier „matig” ingevuld, zodat dit antwoord hier in een aparte kolom is opgenomen.

Vraag 10: is de kundigheid van de arbeidersvertegenwoordigers in kern of ondernemingsraad naar Uw mening bevredigend?

TABEL G.

1	2	3	4	5
categorie	ja	neen	matig	geen antwoord
I	5	9	—	19
II	24	49	3	22
III	27	65	8	7
IV	21	19	2	5
V	15	10	3	2
Totaal	92	152	16	55

Vraag 11: acht U de ondernemingsraad in het algemeen een geschikt middel om meer democratische verhoudingen in het bedrijfsleven te verkrijgen?

TABEL H.

1	2	3	4	5
categorie	ja	neen	matig	geen antwoord
I	12	15	—	6
II	36	46	2	14
III	64	34	—	9
IV	33	8	1	5
V	23	5	1	1
Totaal	168	108	4	35

Vraag 12: bent U in beginsel een voorstander van het medebeslissingsrecht van de werknemers naar analogie van het beslissingsrecht van de aandeelhouders?

TABEL I.

1	2	3	4
categorie	voorstanders	tegenstanders	geen antwoord
I	2	26	5
II	6	88	4
III	6	96	5
IV	1	45	1
V	—	26	4
Totaal	15	281	19

Resumé.

Uit de enquête blijkt, dat 72 pCt. van de antwoordende ondernemers een vrijwillige personeelsvertegenwoordiging heeft ingesteld (vraag 6), dat 29 pCt. reeds een ondernemingsraad heeft in de zin van de Wet op de Ondernemingsraden (vraag 2 en 3) en dat 17 pCt. deze nieuwe organisatievorm als een aanwinst beschouwt (vraag 4). Tevens blijkt dat de ondernemingsraden procentueel meer voorkomen naarmate de ondernemingen groter zijn (naar aantal werknemers). In veel ondernemingsraden hebben ongeorganiseerden zitting (vraag 5). Het merendeel der directies is van mening dat de werknemers belangstelling hebben voor organen als kern en ondernemingsraad (vraag 9), terwijl de kundigheid der arbeidersvertegenwoordigers door 48 pCt. der directies werd ontkend (vraag 10). Het medebeslissingsrecht van werknemers werd bijna unaniem verworpen (vraag 12); 55 pCt. meende dat de ondernemingsraad wel de democratische verhoudingen in het bedrijfsleven bevorderde (vraag 11).

III

Zoals boven gezegd gaven vele directies ongevraagd commentaar op de vragen, vooral op de vragen 9, 10, 11 en 12. Op deze vragen zullen hier nog een paar commentaren worden vermeld. Het getal tussen haakjes duidt op het aantal werknemers in dienst van de onderneming.

Vraag 9: bent U van mening, dat Uw werknemers belangstelling hebben voor organen als kern of ondernemingsraad?

- Neen, omdat ik ze vrij regelmatig op de hoogte houd, ook zonder ondernemingsraad (200).
- Ja, omdat zij daarin kansen zien ten eigen' gunste (250).
- Neen, niet het minst, moeten ze erin sleuren (175).
- Ja, mits men resultaat ziet in de vorm van hogere lonen (200).

Dollar trekt intellect

Een cricket-elftal, samengesteld uit op een laboratorium in de Verenigde Staten werkende afgestudeerden uit Cambridge, heeft onlangs gespeeld tegen eveneens in Amerika emplot vindende „Oxonions”. Dit bericht heeft, met enkele soortgelijke mededelingen, in Engeland wat ongerustheid doen ontstaan omtrent de emigratie van academici naar Amerika. Hoewel het aantal hunner, dat Engeland verlaat om in Amerika te gaan werken, niet zo groot is — jaarlijks rond 100 ingenieurs en een zelfde aantal andere afgestudeerden — is het een wat pijnlijke constatering, dat zich hieronder wetenschapsbeoefenaren met de hoogste kwalificaties bevinden.

De meeste emigranten gaan, naar „The Financial Times”, waaraan wij dit ontlene, weet te berichten, niet direct naar het Amerikaanse bedrijfsleven: zij vertrekken „on university scholarships and fellowships” naar de Verenigde Staten en Canada en besluiten later aldaar te blijven. Van Oxford is bekend, dat 5 van de 24 aldus vertrokken niet terugkeren; een andere universiteit verliest — om nog een enkel voorbeeld te noemen — 10 pCt. harer hoogst geëgrudeerden aan Amerika. Het Engelse bedrijfsleven heeft tot nog toe geen last van deze intellectuelen-emigratie ondervonden: een vooraanstaande onderneming, die 700 natuurwetenschappelijk gevormden voor research in dienst heeft, raakte er de laatste vier jaren maar 7 — waarvan slechts 3 „goede” — aan Amerika kwijt, en „The Atomic Energy Research Establishment”, een andere potentiële bron van intellect voor Amerika, heeft evenmin klachten.

Het lokaas, dat Amerika ingenieurs en technologen voorhoudt, is, aldus genoemd blad, ongetwijfeld het salaris. Jongelieden, die direct na het behalen van hun graad emigreren, kunnen in de Verenigde Staten twee- tot driemaal zoveel verdienen als in Engeland. Deze dispariteit blijft gedurende hun gehele verdere carrière bestaan: aan verscheidene „dons” uit Oxford werd door Amerikaanse ondernemingen driemaal het huidige salaris geboden. Een andere belangrijke attractie is „the greater freedom in research given to the industrial scientist”.

Volgens de huidige cijfers is de trek van Engelse academici naar de Verenigde Staten, een enkele uitzondering daar gelaten, niet alarmerend. Laatstgenoemd land koestert echter, evenals trouwens Engeland, plannen voor een grote uitbreiding der atoomenergie-projecten, en dit zou kunnen leiden tot een intensieve wervingscampagne onder Engelse ingenieurs. Indien de salarissen van ingenieurs en technologen in Amerika blijven stijgen, terwijl die in Engeland niet veranderen, dan zou de verleiding om westwaarts te trekken wel eens onweerstaanbaar kunnen blijken te zijn. Velen, die het het best kunnen weten, menen, aldus besluit genoemd blad, dat de emigrantenstroom reeds wast.

Vraag 10: is de kundigheid van de arbeidersvertegenwoordigers in kern of ondernemingsraad naar Uw mening bevredigend?

- De ontwikkeling is hier op het platteland te gering (102).
- Totaal onvoldoende (50).
- Alleen voor eenvoudige vraagstukken (400).
- Ja, indien de juiste mensen worden gekozen (150).
- Neen; waarom geven de bonden niet meer voorlichting? (160).
- In loonkwesties zeer bevredigend, rest waardeloos (300).

Vraag 11: acht U de ondernemingsraad in het algemeen een geschikt middel om meer democratische verhoudingen in het bedrijfsleven te verkrijgen?

- Het is de vraag, of democratie de onderneming ten goede komt (77).
- Semi-democratie, erkenning van de arbeider (300).
- Neen, zeer geschikt voor anarchistische verhoudingen (200).
- Neen, de ondernemingsraad scheidt standsverschillen. „Arbeidersbonzen” (200).
- Ja, bij mannen zeker (100).
- Een goede verhouding in het bedrijf is niet afhankelijk van het bestaan van een ondernemingsraad, doch baat het niet dan schaadt het niet (62).
- De arbeiders durven de kaarten niet op tafel te leggen in tegenwoordigheid van bazen en chefs (1.100).
- Neen, wel dirigisme (50).

Vraag 12: bent U in beginsel een voorstander van het medebeslissingsrecht van de werknemers naar analogie van het beslissingsrecht van de aandeelhouders (bijv. de Algemene Vergadering, bestaande uit kapitaal- en arbeidersvertegenwoordigers, alsmede kapitaal- en arbeiderscommissarissen)?

- Tegenstander. De tijd is nog niet rijp; dat het komt, is mijn vaste overtuiging (150).
- Kan eerst beoordeeld worden als de ondernemingsraad enige jaren gefunctioneerd heeft (350).
- Tegenstander. Tenzij de ontwikkeling van de arbeider op hoger niveau komt (400).
- Tegenstander. Schoenmaker blijf bij je leest! (200).
- Tegenstander. Bij ons werken zeer veel jonge meisjes (deze opmerking komt ongeveer vijf maal voor).
- Tegenstander. Bij redelijke menselijke omgang accepteert men graag goed leiderschap (100).
- Medebeslissingsrecht van arbeiders is even waardeloos als dat van kapitaalverschaffers (180).
- Onze werknemers kunnen ten allen tijde contact opnemen met bedrijfsleiding en directie (30).
- Voor een dergelijke ingrijpende maatregel is de gemiddelde werknemer nog niet rijp. Ons respect voor Uw initiatief. Werkgever is socialistisch georiënteerd (50).
- Neen, veel te dom (50).
- Ideologisch voorstander, praktisch tegenstander (150).
- Tegenstander. Medebeslissen betekent machtspositie van de vakvereniging in de bedrijven (150).

In dit artikel wordt een overzicht gegeven van de gang van zaken in de tankvaart in 1956. Schrijver constateert dat dit in betekenis voortdurend toenemend deel van de internationale scheepvaart op alleszins gunstige resultaten in het afgelopen jaar kan bogen. Wat de naaste toekomst betreft wettigen de vooruitzichten het vertrouwen dat ook 1957, onvoorziene omstandigheden voorbehouden, een gunstig jaar voor de tankvaart zal zijn. Volledigheidshalve wijst schrijver erop dat een aantal deels reeds in de vaart zijnde, deels nog in aanbouw resp. bestelling zijnde schepen voor een reeks van jaren op gunstige voorwaarden is bevracht. De toenemende energiebehoeften, waarin de aardolie voor een aanzienlijk deel zal moeten voorzien, doet ook op langer termijn een constante vraag naar vervoersgelegenheid verwachten, zij het dat zich ongetwijfeld perioden van tijdelijke terugslag, inherent aan de tankvaart, zullen voordoen.

De tankvrachtenmarkt in 1956

In het afgelopen jaar stond de tankvrachtenmarkt, waar scherpe vrachtfuctuaties een normaal verschijnsel zijn, wel heel sterk in het teken van snel wisselende stemmingen. Nadat midden december 1955 een hoogtepunt, nl. schaalvracht plus 170 pCt., was bereikt — in enkele gevallen konden reders voor prompte tonnage zelfs nog hogere vrachten bedingen, terwijl men tot 1951-1952 moet teruggaan om een zo hoog niveau aan te treffen — sloeg de stemming om en volgden de vrachten vier weken later een snel dalende lijn. Ofschoon, dank zij iets levendiger vraag naar ruimte, de markt zich tegen het einde der maand enigermate kon herstellen, was deze opleving van korte duur en daalden de vrachten in februari opnieuw. De maand maart bereidde reders echter één dier verrassingen, waarvan de tankvrachtenmarkt het geheim bezit. In tegenstelling toch tot de normaliter geleidelijk intredende vermindering der vraag naar ruimte — het winterseizoen in Amerika behoort dan als regel tot het verleden — toonden bevrachters levendige belangstelling voor ruimte teneinde ruwe olie van de Perzische Golf te kunnen aanvoeren. Bovendien was de langdurige, strenge winter in Noord-Amerika oorzaak dat het verbruik van huisbrandolie aanzienlijk groter was dan gemeenlijk in deze tijd van het jaar het geval is. Uiteraard ging dit gepaard met vrij grote bedrijvigheid in de Amerikaanse sector. Zelfs nadat deze bedrijvigheid met het voortschrijden van het seizoen verminderde, zorgde de aanhoudende vraag naar tonnage van de Perzische Golf ervoor dat de vrachten zich tot het einde der maand april op een alleszins behoorlijk niveau, nl. schaalvracht plus 125 pCt. van de Caraïbische Zee en Perzische Golf en U.S.M.C. plus 100 pCt. in de Amerikaanse kustvaart, konden handhaven.

De gunstige marktstemming werd mede veroorzaakt door de vraag naar ruimte op timecharter-basis en voor achtereenvolgende reizen voor rekening der Engelse grote maatschappijen. In de loop der maand juni trokken deze bevrachters zich echter uit de markt terug, hetgeen niet zonder invloed op de gang van zaken bleef. Tijdelijk bleek het zelfs moeilijk emplot op reisbasis te vinden voor de zgn. „general purpose“-tankers met een draagvermogen van ca. 18.000 ton. Dank zij vrij constante vraag voor Amerikaanse rekening werd een scherpe daling der vrachten

op reisbasis voorkomen. Niettemin liepen deze in juli tot de schaalvracht plus 80 pCt. resp. U.S.M.C. plus 35 pCt. terug. Ofschoon het verschil vergeleken met de in april geldende vrachten vrij aanzienlijk is — dit geldt met name voor de Amerikaanse sector — bewogen de vrachten zich niettemin op een hoger niveau dan in de overeenkomstige maand van 1955. In juli 1955 toch moesten reders genoegen nemen met vrachten welke niet onbelangrijk beneden de schaalvracht lagen. In augustus konden de vrachten wederom enigermate aantrekken en aan het einde der maand werd voor ruimte van het westelijk halfmond de schaalvracht plus 115 pCt. en van de Perzische Golf de schaalvracht plus 195 pCt. betaald. Ofschoon de vrachten van het westelijk halfmond zich gedurende de maand september konden handhaven, daalde de vracht van de Perzische Golf tot de schaalvracht plus 135 pCt.

De normaliter groter behoefte aan tonnage en de daarmee gepaard gaande vaster stemming op de tankvrachtenmarkt gedurende het laatste kwartaal werd ditmaal nog geaccentueerd door het Engels-Franse optreden in de zone van het Suezkanaal, dat uiteindelijk tot de blokkering van het kanaal leidde. In oktober steeg de vracht van de Caraïbische Zee tot plus 265 pCt. en van de Perzische Golf tot plus 305 pCt., waarmee overigens het hoogtepunt nog niet was bereikt. In de loop van november stegen de vrachten van deze beide afscheepcentra namelijk tot niet minder dan resp. plus 325/350 pCt. en plus 325/355 pCt. Gering aanbod van ruimte van de Perzische Golf droeg in niet geringe mate tot de vaste stemming bij. De laatste maand van het afgelopen jaar bracht praktisch geen verandering in het vrachtenpeil. De belangstelling ging vooral uit naar tonnage van het westelijk halfmond, waarvoor de schaalvracht plus 325 pCt. werd betaald. Tegen het einde van het jaar nam de vraag naar spoedig beschikbare tonnage in de Caraïbische Zee echter af in verband met moeilijkheden bij het regelen van een „stem“; de belangstelling gold dan ook voornamelijk ruimte per midden januari. Beperkt aanbod van tonnage van de Perzische Golf was daarentegen oorzaak dat bevrachters bereid waren voor vrijwel iedere positie ruimte te sluiten. Inmiddels heeft de London Tanker Broker's panel het gewogen gemiddelde der tankvrachten per 1 januari jl. vastgesteld op scale no. 2 plus

74,8 pCt. Dit betekent een verhoging van niet minder dan 33,5 pCt. vergeleken met het per 1 oktober jl. vastgestelde gemiddelde, resp. een stijging der vracht van West-Indië naar Londen met 10/10½ per ton.

Reeds werd gewezen op de grote en constante vraag naar ruimte op timecharter-basis voor rekening der Engelse grote maatschappijen. Gedurende de eerste maanden van het afgelopen jaar werd 27/9 per ton draagvermogen per maand, oplevering 1957 resp. 27/6 voor oplevering 12 maanden later, betaald. In maart ging de belangstelling der bevrachters vooral uit naar prompt beschikbare ruimte voor een duur van 12 maanden. Een aantal schepen van het T-2 type werd in deze maand tegen ca. 28/6 bevracht. In april steeg de vracht tot 29/- voor oplevering 1958, terwijl bevrachters gedurende de maanden mei/juni een aantal schepen, oplevering 1958/59, voor 5 jaren tegen 30/- sloten. Laatstgenoemde vracht werd eveneens in de daarop volgende maand betaald, terwijl bevrachters genoeg namen met oplevering 1960! In augustus steeg de timecharter-vracht tot 32/-, terwijl in oktober/november, voor oplevering variërend van 1959 tot 1964 (!) zelfs 34/- werd betaald! Speciale aandacht trok de bevrachting van een tanker die dit jaar wordt opgeleverd en waarvoor bevrachters bereid waren het uitzonderlijk hoog gemiddelde van 41/3 per ton draagvermogen per maand te betalen. Voor oplevering 1958 bedroeg de vracht 37/6!

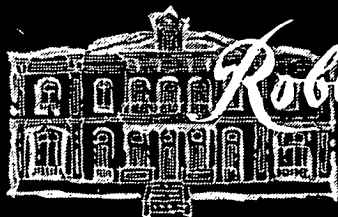
Ook voor supertankers met een draagvermogen van 32.000 à 40.000 ton is de timecharter-vracht in de loop van 1956 scherp gestegen. Werd in het begin van het jaar nog met 23/-; oplevering 1958, door reders genoeg genomen, in de voorlaatste maand van het afgelopen jaar was de vracht voor dit type tankers reeds tot 34/3, oplevering 1959, en 33/-, oplevering 1961, gestegen. Voor motortankers, welke ingericht zijn voor het stoken van zware olie, wordt als regel 1/- meer betaald. Typerend voor de vaste stemming in de timecharter-sector is de vracht van 30/-, welke voor een duur van 10 jaar voor turbinetankers met een draagvermogen van 50.000 ton, oplevering 1960, werd betaald. Naast de vraag voor rekening der Engelse grote maatschappijen bestond vooral in de maanden april/mei ook Amerikaanse belangstelling op timecharter-basis. Voor een aantal schepen, variërend van het T-2 type tot tankers met een draagvermogen van 20.000 ton, werden gedurende deze maanden voor een duur van 6 jaar vrachten genoteerd oplopend van \$ 3,60 tot \$ 4,15.

Ook voor tonnage op basis van achtereenvolgende reizen bestond hernieuwde belangstelling; in de loop van het jaar stegen de vrachten eveneens aanzienlijk. Werd aanvankelijk voor oplevering 1957 de schaalvracht met minimum/maximum plus 20/75 pCt. betaald, in december jl. werd ruimte, oplevering januari 1957, bevracht op basis minimum/maximum plus 200/350 pCt. tot eind april e.k., plus 100/275 pCt. tot eind september en plus 100/350 pCt. tot

eind december 1957. Voor schone tonnage bestond gedurende het afgelopen jaar eveneens geregeld belangstelling. Het verloop der vrachten was analoog aan dat voor donkere olie, maar gedurende de laatste maanden werden verscheidene schepen van de Zwarte Zee naar Scandinavië tegen de schaalvracht plus 400 pCt. bevracht. Ook in de Amerikaanse sector bewogen de vrachten zich over het geheel op een alleszins bevredigend peil. In februari werd U.S.M.C. minus 30 pCt. door reders geaccepteerd, maar in november jl. werd plus 215 pCt. betaald, terwijl in december de vracht varieerde van plus 195 tot plus 220 pCt.

Uiteraard heeft de sluiting van het Suezkanaal het toch reeds krappe aanbod van vrije tonnage ongunstig beïnvloed. Kostte bovendien het vervoer van olie van de Caraïbische Zee naar het Verenigd Koninkrijk in juni jl. ca. £ 3.5.0 per ton, thans bedragen de kosten ten naaste bij £ 7.5.0! Mutatis mutandis geldt dit eveneens voor het vervoer van ruwe olie van het Midden Oosten, vanwaar de vracht van plus 35 pCt. in februari tot plus 350 pCt. in december jl. steeg. Daar de bergingswerkzaamheden in het door tot zinken gebrachte vaartuigen geblokkeerde kanaal, zelfs bij een vlot verloop, tenminste enkele maanden zullen duren en bij hervatting van de normale olie-aanvoer uit het Midden Oosten — hetgeen tevens herstel der vernielde pijpleiding en pompstations in Syrië veronderstelt — het op peil brengen der voorraden de verwachting wettigt dat beschikbare tonnage gedurende het eerste halfjaar grif plaatsing zal vinden, zijn de vooruitzichten voor de naaste toekomst stellig niet ongunstig. Of de vrachten zich tevens op het thans geldend abnormaal hoge niveau zullen handhaven dient echter te worden afgewacht. Immers, moet thans voor de aanvoer der ruwe olie uit het Midden Oosten met de omweg via de Kaap worden gerekend. Hervatting van de vaart via het Suezkanaal betekent een belangrijke besparing, met name voor de „general purpose”-tanker. Herinnerd moge er in dit verband aan worden, dat eind augustus de schaalvracht plus 195 pCt. als norm gold en dat in september de vracht zelfs tot plus 135 pCt. terugliep.

De olie-commissie der O.E.E.C. heeft er terecht op gewezen dat de gemiddelde tanker — dit geldt dus niet voor de schepen met zeer groot laadvermogen, waarvan overigens momenteel nog slechts een beperkt aantal in de vaart is — gedurende een bepaalde periode op het traject Perzische Golf-Europa via de Kaap slechts ca. 60 pCt. der hoeveelheid olie vervoert welke anders via het Suezkanaal zou worden getransporteerd. Dit percentage is trouwens nog gunstig vergeleken met dat der tankschepen, welke olie van de eindpunten der pijpleidingen in het oostelijk bekken der Middellandse Zee via de Kaap aanvoeren en dat slechts één kwart der normale hoeveelheid bedraagt. Houdt men, aldus de O.E.E.C. in haar conclusie, rekening met de normale aanvoer van het westelijk halfrond en de inheemse produktie, dan kan Europa slechts op aanvoer van ca.

Robbers en van den Hoogen.

WIJKOPERS SINDS 1842 - VELPERWEG 23 ARNHEM - TELEFOON K 8300 - 24377

(Advertentie)

60 pCt. der geschatte behoefte rekenen. Teneinde te voorzien in de leemte, ontstaan door het wegvallen van de aanvoer uit het Midden Oosten, zou de produktie van het westelijk halfmond met ca. 1.700.000 barrels per dag, d.w.z. ca. 85 miljoen ton per jaar, moeten toenemen. Afgezien van de vraag, of een dergelijke produktievermeerdering praktisch bereikbaar is, dient erop te worden gewezen dat de vervoerscapaciteit der bestaande tankvloot, rekening houdend met de langere reisduur, ontoereikend is om een zoveel groter aanvoer van het westelijk halfmond mogelijk te maken. Bovendien moet de van daar aan te voeren olie met dollars worden betaald, hetgeen, tenzij Amerika betalingsfaciliteiten zou verlenen, op zeer grote bezwaren zou stuiten.

De betekenis der olie-aanvoeren uit het Midden Oosten voor de Westeuropese economie is door de jongste gebeurtenissen nog eens extra scherp belicht. Tevens is het echter duidelijk — en de produktielanden, met name Irak, zullen dit in toenemende mate zo lang de huidige situatie duurt aan den lijve ondervinden — dat het Midden Oosten al evenzeer afhankelijk is van een normale afzet der olie op

het westelijk halfmond wil men de bevolking voor een terugval in pauperisme behoeden.

Een terugblik werpend op de gang van zaken in de tankvaart gedurende het veelbewogen jaar dat achter ons ligt, dient te worden geconstateerd dat dit in betekenis voortdurend toenemend deel van de internationale scheepvaart op alleszins gunstige resultaten kan bogen. Wat de naaste toekomst betreft wettigen de vooruitzichten het vertrouwen dat ook 1957, onvoorziene omstandigheden voorbehouden, een gunstig jaar voor de tankvaart zal zijn, waarbij er volledigheidshalve op dient te worden gewezen dat een groot aantal deels reeds in de vaart zijnde, deels nog in aanbouw resp. bestelling zijnde schepen voor een reeks van jaren op gunstige voorwaarden is bevracht. De toenemende energiebehoeften, waarin de aardolie voor een aanzienlijk deel zal moeten voorzien, doet ook op langer termijn een constante vraag naar vervoersgelegenheid verwachten, zij het dat zich ongetwijfeld perioden van tijdelijke terugslag, inherent aan de tankvaart, zullen voordoen.

Rotterdam.

C. VERMEY.

Maatschappij voor Middellang-Crediet N.V.

gevestigd te Amsterdam.

UITGIFTE

van

nom. f 5.000.000.- 4³/₄ pCt. 10-jarige obligatiën

voor hoofdsom en rente onvoorwaardelijk gegarandeerd door de

AMSTERDAMSCH E BANK N.V.,

in stukken van nom. f 1000.- aan toonder,

TOT DE KOERS VAN 99¹/₂ pCt.

De lening is aflosbaar à pari in 5 gelijke jaarlijkse termijnen telkens op 1 Februari, voor het eerst op 1 Februari 1963.

Vervroegde gehele of gedeeltelijke aflossing is toegestaan vanaf 1 Februari 1961, uitsluitend op 1 Februari en wel in het jaar 1961 tot de koers van 102 %, in de jaren 1962 en 1963 tot de koers van 101¹/₂ %, in het jaar 1964 tot de koers van 101 %, daarna à pari.

Ondergetekende deelt mede, dat zij de inschrijving op

nom. f 5.000.000.- 4³/₄ pCt. 10-jarige obligatiën

openstelt tot

Dinsdag, 22 Januari 1957

des namiddags 4 uur,

bij haar kantoren te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage, op de voorwaarden van het prospectus van uitgifte dd. 15 Januari 1957.

Exemplaren van het prospectus en inschrijvingsbiljetten zijn bij bovengenoemde kantoren verkrijgbaar.

Amsterdam, 15 Januari 1957.

AMSTERDAMSCH E BANK N.V.

De geldmarkt.

Ondanks de terugstroming na de jaarultimo van bankbiljetten uit het verkeer naar de bankkassen (tussen 31 december en 7 januari f. 118 mln.) bleef de geldmarkt de afgelopen week zeer krap. Het feit dat van de (nolens volens) door de banken bij de Centrale Bank aangehouden renteloze tegoeden ter grootte van ettelijke honderden miljoenen guldens eigenlijk geen cent door hen uit eigen kracht was opgebracht, doch dat zij dit alles nog steeds in verschillende vormen bij de Centrale Bank zelf hadden geleend, uiteraard tegen een fikse

rentevergoeding, sprak voor de gehele geldmarktsituatie boekdelen.

Het was onder deze omstandigheden niet verwonderlijk, dat de tarieven van De Nederlandsche Bank (disconto $3\frac{3}{4}$ pCt., debetrente $4\frac{1}{4}$ pCt.) bepalend bleven voor het renteniveau op de open geldmarkt. Voor de (weinige) transacties, die hierop tot stand kwamen, werden disconto's van $3\frac{13}{16}$ pCt. voor de korte termijnen schatkistpapier en ca. 4 pCt. voor een jaar resterende looptijd genoemd. In de barre liquiditeitsnood der gemeenten kwam blijkbaar een lichte verlichting; de rente voor driemaandskasgeldleningen daalde althans van $5\frac{3}{8}$ tot ca. $4\frac{7}{8}$ pCt.

De verlaging van het officiële bankdisconto in West-Duitsland van 5 tot $4\frac{1}{2}$ pCt. deed hier en daar enige hoop gloren op een ontspanning ook in de Nederlandse

N.V. PHILIPS' GLOEILAMPENFABRIEKEN

gevestigd te Eindhoven.

UITGIFTE van

nominaal f. 200.000.000.—

(waarvan f. 65.955.000. ondershands à pari wordt voorgeplaatst)

5 % 15-jarige in gewone aandelen van de N.V. Gemeenschappelijk
Bezit van Aandeelen Philips' Gloeilampenfabrieken**CONVERTEERBARE OBLIGATIES**in stukken groot nominaal f. 1000,- en f. 100,- aan toonder,
uitsluitend tegen inlevering van claimbewijzen.

Ondergetekenden berichten, dat de inschrijving op nominaal f. 134.045.000,- van bovengenoemde obligaties

tot de koers van 100 %

op vrijdag 1 februari 1957

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur

zal zijn opengesteld bij hun kantoren te **Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage en Zaltbommel**, voorzover aldaar gevestigd, op de voorwaarden van het prospectus d.d. 14 januari 1957.

De Vereeniging voor den Effectenhandel heeft bepaald, dat de claimhandel zal aanvangen op woensdag 16 januari 1957.

Prospectussen en inschrijvingsbiljetten zijn bij de kantoren van inschrijving verkrijgbaar, alwaar tevens het jaarverslag over 1955, de kwartaalmededelingen van 1956 en de statuten van de N.V. Philips' Gloeilampenfabrieken en van de N.V. Gemeenschappelijk Bezit van Aandeelen Philips' Gloeilampenfabrieken ter inzage liggen en in beperkt aantal verkrijgbaar zijn.

Amsterdam }
Rotterdam } 14 januari 1957.
Zaltbommel }**ROTTERDAMSCH E BANK N.V.
AMSTERDAMSCH E BANK N.V.
NEDERLANDSCH E HANDEL-
MAATSCHAPPIJ, N.V.****PIERSON & CO.
FRED. PHILIPS
HOLLANDSCH E BANK-UNIE N.V.
R. MEES & ZONEN**

geldmarktsituatie; vermoedelijk betreft het hier echter slechts een wens, die de vader van een gedachte is. In Duitsland stegen de goud- en deviezenreserves in 1956 nl. met bijna de helft, terwijl zij in Nederland met meer dan 15 pCt. daalden. Terwijl in Duitsland verhoging van de investeringsactiviteit actueel is, is men in Nederland uit op bestedings-, w.o. investeringsbeperking. De situatie in beide landen verschilt dus wel zeer.

De kapitaalmarkt.

Op de aandelenmarkt heerste ook gedurende de verslagweek windstilte; de wijzigingen van het koersniveau waren naar beide zijden relatief onbelangrijk.

In een rede van de President van de Koninklijke te New York — die sommigen beschouwen als een voorbode van een komende emissie van dit concern op de Amerikaanse kapitaalmarkt — deelde deze mede, dat thans ruim 35 pCt. van het geplaatste aandelenkapitaal (ad f. 1.200 mln.) in Nederlandse handen is. Uit dit cijfer volgt de grote betekenis die dit fonds, ondanks de uitverkoop naar Amerika in de vorige jaren, nog altijd voor de Amsterdamse aandelenmarkt heeft. Per ultimo 1956 bedroeg de totale beurswaarde van de te Amsterdam genoteerde Ned. en Indon. aandelen f. 16,3 mrd. Vermindert men dit bedrag met de koerswaarde van de volgens bovenstaande mededeling in buitenslands bezit zijnde aandelen Koninklijke ad f. 6,3 mrd., dan resteert een bedrag van f. 10 mrd. reëel. Hiervan maken aandelen Koninklijke in Nederlands bezit, ter waarde van ca. f. 3½ mrd., dus 35 pCt. uit. Niet ten onrechte noemt men Koninklijke dus het Nederlandse hoofdfonds.

De verwachting, dat de kostenstijging — in het bijzonder door de loonronden teweeggebracht — lang niet bij alle ondernemingen door een vergroting van de geldomzet zal worden opgevangen, vond wat 1956 betreft reeds een bevestiging in het bericht, dat de winst van de A.K.U. over dat jaar zeer belangrijk bij die van 1955 zal achterblijven. Hoewel sommigen op deze grond zelfs betwijfelen, of het dividënd gehandhaafd zal blijven, bleef de koersreactie beperkt, waarbij inmiddels wel bedacht moet worden, dat er in 1956 bij dit fonds (en andere fondsen) reeds flinke happen van de koers zijn afgegaan.

Op de obligatiemarkt was de afgelopen week een gedrang van je welste te con-

stateren. Vlak voor de grote Philips-emissie op deze markt, trachtten verscheidene ondernemingen blijkbaar nog tijdig „binnen” te zijn. in de vrees dat daarna slechts nog wat kruimeltjes zullen resteren.

De Verenigde Machinefabrieken kwamen met een emissie van f. 11 mln. converteerbare 5 pCt. obligaties. De claimprijs kwam op zodanig peil, dat de koers dezer stukken op ca. 104 pCt. uitkwam, waaruit sommigen moed putten voor de a.s. ontvangst der overeenkomstige emissie Philips.

De Nederlandse Spoorwegen, die naar verluidt reeds lang met emissieplannen rondliepen doch het beneden hun standing zouden hebben geacht een rente van 4 of 4¼ pCt. te betalen, bleken blijkens de aankondiging dat zij voornemens zijn f. 25 mln. 4¾ pCt. obligaties

N.V. NEDERLANDSCHE SPOORWEGEN

GEVESTIGD TE UTRECHT

UITGIFTE VAN F 25.000.000,- 4¾ pCt. 25-JARIGE OBLIGATIËN (lening 1957)

Met verwijzing naar het prospectus d.d. heden berichten ondergetekenden, dat zij de inschrijving op bovengenoemde obligatiën openstellen op

WOENSDAG 23 JANUARI 1957,

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,
te hunnen kantore te

AMSTERDAM, ROTTERDAM, 's-GRAVENHAGE
en UTRECHT, voor zover in genoemde plaatsen
gevestigd.

TOT DE KOERS VAN 98 pCt.

Prospectussen en inschrijvingsbiljetten zijn bij de kantoren
van inschrijving verkrijgbaar.

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V. HOPE & CO.

AMSTERDAMSCH E BANK N.V.

DE TWENTSCHE BANK N.V.

LIPPMANN, ROSENTHAL & CO.

R. MEES & ZONEN

PIERSON & CO.

ROTTERDAMSCH E BANK N.V.

VLAER & KOL

AMSTERDAM,
ROTTERDAM, 15 JANUARI 1957
UTRECHT.

(Advertentie)

N.V. SLAVENBURG'S BANK

GEVESTIGD TE ROTTERDAM

Bij N.V. SLAVENBURG'S BANK, Westersingel 64 te Rotterdam, is gelegenheid tot plaatsing van:

EEN DIRECTEUR

voor een van haar bijkantoren

De gezochte functionaris dient een geschoold bankman te zijn aan wie, na inwerking ten hoofdkantore, de algehele leiding van een kantoor kan worden toevertrouwd.

Aan een actieve, representatieve kracht kan bij gebleken geschiktheid uitstekend perspectief worden geboden.

Schriftelijke sollicitaties met uitvoerige gegevens te richten aan de Directie der Bijkantoren van de Bank

(Zie ook de vacatures op bladzijde 59).

à 98 pCt. te emitteren, thans toch eieren voor hun geld te hebben gekozen. Het rendement op deze obligaties komt i.v.m. de hoogte van de emissiekoers uit op ca. 5 pCt.; zij missen echter de kans op enige compensatie tegen verdere geldontwaarding, die de attractie van de „convertibles” voor particuliere beleggers vormt. Hiertegenover heeft de a.s. spoorweglening iets wat speciaal voor de institutionele beleggers aanspreekt, nl. een clause van niet-vervroegde aflosbaarheid, zoals ook de grote lening der levensverzekeringmaatschappijen aan de Bank voor Nederlandsche Gemeenten kent.

Een ander opmerkelijk feit op de obligatiemarkt was het bericht, dat de hypotheekbanken de uitgifte van 4½ pCt. pandbrieven staakten en overgingen tot verkoop van 5 pCt. pandbrieven. Naar men meent te weten werden hiervan niet onaanzienlijke bedragen geplaatst.

Aand. indexcijfers	A.N.P.-C.B.S. (1953 = 100)	28 dec. 1956	3 jan. 1957	11 jan. 1957
Algemeen		198,7	203,0	201,1
Internat. concerns		267,4	275,6	272,9
Industrie		149,5	151,5	150,2
Scheepvaart		165,7	165,3	164,9
Banken		130,4	130,9	126,6
Indon. aand.		103,1	103,2	103,6

Aandelen

Kon. Petroleum	f. 161,40	f. 168,30	f. 166,30
Unilever	345½	351	356½
Philips	242½	238	233¼
A.K.U.	216¼	217½	211
Kon. N. Hoogovens	298	298	288
Van Gelder Zn.	205	208¼	204½
H.A.L.	190	187	183½
Amsterd. Bank	227	231	224
H.V.A.	101¾	100	97½

Staatsfondsen

2½ pCt. N.W.S.	69¾	70½	69¾
3-3½ pCt. 1947	86½	85¾	83½
3½ pCt. 1955 I	87¼	87¾	86½
3 pCt. Grootboek 1946	85¾	85¾	84½
3 pCt. Dollarlening	92¼	93	93¼

Diverse obligaties

3½ pCt. Gem. R'dam 1937 VI ...	88	87¾	88¾
3½ pCt. Bk. v. Ned. Gem. 1954 II/III	84	84¾	83½
3½ pCt. Nederl. Spoorwegen	86¾	87¾	87
3½ pCt. Philips 1948	93½	92	89¾
3½ pCt. Westl. Hyp. Bank	82¾	85	82¾

New York

Aandelenkoersgemiddelde Dow Jones Industrials	496,4	498,2	493,81
--	-------	-------	--------

J. C. BREZET.

VERENIGDE MACHINEFABRIEKEN N.V.

gevestigd te 's-Gravenhage.

UITGIFTE VAN

f 11.200.000,- 5 pCt. 20-jarige in aandelen
converteerbare obligaties,

in stukken aan toonder van f 1.000,- en f 100,- nominaal.

De ondergetekenden berichten, dat zij de inschrijving op bovenvermelde obligaties, uitsluitend voor houders van claims, openstellen op

DONDERDAG, 24 JANUARI 1957

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

- te Amsterdam bij: De Twentsche Bank N.V. en de Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V., alsmede bij de Heren Pierson & Co.;
- te Rotterdam bij: De Twentsche Bank N.V. en de Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V.;
- te 's-Gravenhage bij: De Twentsche Bank N.V., de Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V. en de Heren Heldring & Pierson;
- te Hengelo (O.) bij: De Twentsche Bank N.V.,

TOT DE KOERS VAN 100 pCt.

op de voorwaarden van het prospectus d.d. 9 januari 1957. De Vereeniging voor den Effectenhandel heeft bepaald, dat de claimhandel zal aanvangen op vrijdag, 11 januari 1957. Prospectussen en inschrijvingsformulieren zijn bij de kantoren van inschrijving verkrijgbaar.

Amsterdam/'s-Gravenhage, 9 januari 1957.

**DE TWENTSCHE BANK N.V. NEDERLANDSCHE HANDEL-
MAATSCHAPPIJ, N.V.
HELDING & PIERSON**

GROTE NEDERLANDSE BOUWMAATSCHAPPIJ
zoekt voor een door haar op te richten dochteronderneming in het
Midden-Oosten een

hoofdadministrateur

Van deze functionaris wordt verwacht, dat hij zelfstandig de administratieve, financiële en fiscale kwesties ter plaatse behandelt. Goede kennis van de Engelse en de Franse taal is noodzakelijk. Leeftijd 35-45 jaar. Academisch of daarmee gelijkstaand niveau is vereist.

Eigenhandig geschreven brieven met uitvoerige gegevens worden onder no. 9 ingewacht bij onderstaand bureau, dat gemachtigd is desgewenst in een vertrouwelijk onderhoud nadere inlichtingen te verstrekken.

Psychologisch Adviesbureau
L. Deen en dr. G. H. Bokslag
Nwe Binnenweg 474, R'dam.

Abonneert U op **DE ECONOMIST**

Maandblad onder redactie van:

Prof. P. Hennipman,
A. M. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. F. de Vries,
Prof. J. Zijlstra.

Abonnementprijs f 22.50;
fr. p. post f 23.60; voor studenten f 19.—; fr. per post f 20.10.

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM

Voor vacerende functies en beschikbare krachten

op hoog niveau, zijn de
advertentiekolommen van
„Economisch-Statistische
Berichten" het aangewezen
medium;

1e) Omdat Uw annonce onder de aandacht komt van stafpersoneel in de grote bedrijven.

2e) Omdat Uw annonce wordt gelezen door diegenen, die de zakelijk belangrijke beslissingen nemen, of daarbij van grote invloed zijn.

De Postcheque- en Girodienst te 's-Gravenhage

vraagt een

econoom

met belangstelling voor vraagstukken met betrekking tot de organisatie-structuur.

Vereisten: doctoraal examen in de economische wetenschappen of daarmee gelijk te stellen opleiding. Sollicitaties van hen, die binnenkort afstuderen, kunnen eveneens in beschouwing worden genomen.

Zo mogelijk ervaring in het maken van functie- en taakomschrijvingen. Redactievaardigheid.

Gegadigden moeten de ambitie hebben zich enige jaren te wijden aan de problematiek van de organisatie-structuur, daarna kan plaatsing in andere functies volgen.

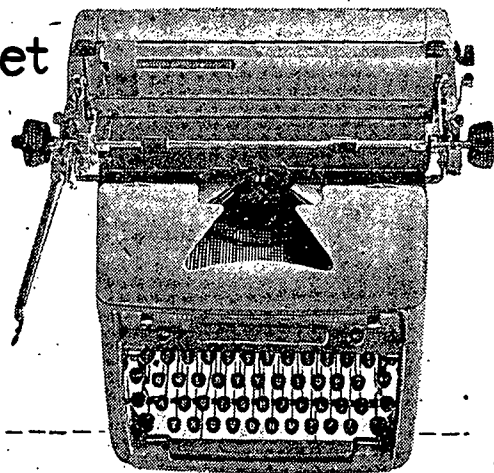
Geboden wordt aan hem, die de nodige geschiktheid blijkt te bezitten, een interessante werkring met goede vooruitzichten.

Schriftelijke sollicitaties met uitvoerige gegevens en recente pasfoto te richten aan de directeur van de Postcheque- en Girodienst, Spaarneplein 2 te 's-Gravenhage.

van **a**
tot en met **Z** je van het

Smith Corona schrijfmachines

Leverbaar in elektrische-, portable- en standaard-
uitvoeringen. Keuze uit diverse schriftsoorten en

wagenbreedtes. Vraagt demonstraties bij de bonafide

kantoormachinehandel.

Importrice: J. A. J. Risseuw's Handelsonderneming N.V. Kon. Emmakade 192-193, Den Haag

3 - 14 MAART 1957

LEIPZIGER MESSE

Technische Messe und Mustermesse
Gratis visum

Alle inlichtingen worden verstrekt door:
Nederlandse Kamer van Koophandel voor Duitsland
Jan van Nassastraat 3 — 's-Gravenhage — Telefoon 777872

LEIPZIGER MESSEAMT · LEIPZIG C1 · HAINSTRASSE 18

Adverteer in E.-P.B.

Ondergetekenden delen mede, dat op
maandag, 21 januari 1957

ter beurze van Amsterdam
zal aanvangen de verhandeling van nominaal:

F 5.000.000,-

3³/₄ %

40-jarige Obligatielening 1957

ten laste van de

PROVINCIE NOORDHOLLAND.

Exemplaren van een Bericht dienaangaande zijn bij
ondergetekenden verkrijgbaar.

FIRMA F. STAAL
BANKIERSKANTOOR STAAL & Co. N.V.

Amsterdam, 12 januari 1957.
's-Gravenhage